

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ 2022 ԹՎԱԿԱՆԻ ՄԱՅԻՍԻ 6-Ի «ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԹՎԻ ԱՌՆՎԱԶՆ ՄԵԿ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳԻՐՔ» ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 80-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 9-ՐԴ ՄԱՍԻ ԵՎ 86-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ ՍԴՈ-1650 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Հիմք ընդունելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 10-րդ մասը՝ ներկայացնում ենք հատուկ կարծիք՝ Սահմանադրական դատարանի 2022 թվականի մայիսի 6-ի «ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ հինգերորդի դիմումի հիման վրա՝ «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 80-րդ հոդվածի 9-րդ մասի և 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՍԴՈ-1650 որոշման (այսուհետ՝ ՍԴՈ-1650 որոշում) վերաբերյալ:

1. Հաշվի առնելով, որ Բարձրագույն դատական խորհրդի սահմանադրական առաքելությունը դատարանների և դատավորների անկախության երաշխավորումն է, մեծապես կարևորվում է Բարձրագույն դատական խորհրդի **օրինական կազմով** գործելու հանգամանքը: Բարձրագույն դատական խորհրդի կազմավորման սահմանադրորեն ամրագրված կարգի ցանկացած խախտում հարցականի տակ կդնի Բարձրագույն դատական խորհրդի լեգիտիմությունը՝ դրանով իսկ վտանգելով դատարանների և դատավորների անկախության երաշխավորումը:

2. Վերահաստատում ենք մեր այն դիրքորոշումը, որ **Սահմանադրության գերակայությունն ապահովվում է, երբ սահմանադրական արդարադատու-**

թյուն իրականացնելիս լեգիտիմ կազմով գործող Սահմանադրական դատարանը, լինելով անկախ և ենթարկվելով միայն Սահմանադրությանը, ընդունում է այնպիսի որոշումներ և եզրակացություններ, որոնցում առնվազն բացառվում են սահմանադրական արժեքների, սկզբունքների, նորմերի, ինստիտուտների նենգափոխումը և իմաստազրկումը, ապահովվում են Սահմանադրության միասնականությունը, ինքնաբավությունը և կայունությունը: Սահմանադրական դատարանի որոշումներով և եզրակացություններով պետք է ամբողջ ծավալով լուծվեն քննության առարկա սահմանադրական վեճերը, այլ ոչ հատվածական և աղճատված՝ հարուցելով նոր կամ խորացնելով առկա խնդիրները: Բացի դրանից, Սահմանադրական դատարանի որոշումները և եզրակացությունները պետք է կայացվեն օբյեկտիվ, բազմակողմանի և լրիվ քննության արդյունքում, որոշումների և եզրակացությունների կառուցվածքային ամբողջականությունը և տրամաբանական միասնականությունը խաթարված չլինեն, զերծ լինեն ներքին հակասություններից, երկիմաստ, սխալ ու խեղաթյուրող դիրքորոշումներից: Պակաս կարևոր չէ, որ այդ որոշումները և եզրակացությունները չլինեն անհարկի ծանրաբեռնված, այդ թվում՝ պարզունակ դատողություններով, ոչ վերաբերելի, ընդհանրական վերլուծություններով և դիրքորոշումների վկայակոչումներով:

3. Ելնելով վերոգրյալից և նկատի ունենալով սույն գործով Սահմանադրական դատարանի մոտեցումներն ու եզրահանգումները՝ ՍԴՈ-1650 որոշումը հիմնավոր, հետևաբար՝ ընդունելի չենք համարում: Այսպես՝

Սահմանադրական դատարանը սույն գործով բարձրացված սահմանադրական վեճի շրջանակներում ՍԴՈ-1650 որոշման մեջ, մեր կարծիքով, պետք է անդրադառնար հետևյալ հարցերին.

1) արդյո՞ք Բարձրագույն դատական խորհուրդը Սահմանադրության իմաստով դատարան է, և արդյո՞ք որպես դատարան հանդես գալու դեպքում Բարձ-

րագույն դատական խորհրդի անդամներն իրականացնում են արդարադատություն (հանդես են գալիս որպես դատավոր),

2) եթե 1-ին հարցի պատասխանը դրական է, ապա կարո՞ղ է արդյոք նույն դատարանի դատավորների համար նախատեսվել տարբեր պահանջներ, այդ թվում՝ սովորական պայմաններում (չպայմանավորված անցումային դրույթներով՝ կապված դատավորին տրվող երաշխիքների, օրինակ, անփոփոխելիության հետ),

3) արդյո՞ք Սահմանադրությունը նախատեսում է առանձին պահանջներ Ազգային ժողովի կողմից ընտրված Բարձրագույն դատական խորհրդի անդամների համար, և արդյո՞ք դրանց մեջ ներառված է պաշտոնավարման տարիքը:

Վերոհիշյալ հարցերի շրջանակներում դատավորի պաշտոնավարման տարիք և/կամ այլ պահանջներ նախատեսող դրույթների սահմանադրաիրավական բովանդակության բացահայտման առումով Սահմանադրական դատարանը պետք է անդրադառնար նաև «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի (այսուհետ՝ Դատական օրենսգիրք) համակարգային փոխկապակցված դրույթներին վերաբերող հարցերին, մասնավորապես.

1) արդյո՞ք Դատական օրենսգրքում առկա են վիճարկվող իրավակարգավորումներին ուղղակիորեն հակասող դրույթներ,

2) արդյո՞ք Սահմանադրությամբ դատավորի պաշտոնավարման համար նախատեսված պահանջներն իրացված են այնպես, որ օրենքի բացի արդյունքում չառաջանա հակասահմանադրական կիրառություն:

ՍԴՈ-1650 որոշմամբ վերոհիշյալ հարցերի մի մասին ընդհանրապես անդրադարձ չի կատարվել, իսկ առանձին հարցերի վերաբերյալ չեն արտահայտվել հստակ ու ամբողջական իրավական դիրքորոշումներ:

4. Սահմանադրության «Դատարանները» վերտառությամբ 163-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են Սահմա-

նադրական դատարանը, Վճռաբեկ դատարանը, վերաքննիչ դատարանները, առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանները, ինչպես նաև վարչական դատարանը: Օրենքով նախատեսված դեպքերում կարող են ստեղծվել մասնագիտացված դատարաններ»:

Ըստ վերոհիշյալ կարգավորման՝ **ինստիտուցիոնալ առումով** Բարձրագույն դատական խորհուրդը չի համարվում դատարան: Հաշվի առնելով նաև, որ Բարձրագույն դատական խորհուրդը սահմանադրական մարմին է, այն որևէ պարագայում չի կարող համարվել օրենքով նախատեսված դեպքում ստեղծված մասնագիտացված դատարան:

Մինևույն ժամանակ, Սահմանադրության «Բարձրագույն դատական խորհրդի լիազորությունները» վերտառությամբ 175-րդ հոդվածը սահմանում է, որ «Դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ հարց քննարկելու, ինչպես նաև Դատական օրենսգրքով սահմանված այլ դեպքերում Բարձրագույն դատական խորհուրդը հանդես է գալիս որպես դատարան» (2-րդ մաս):

Սույն գործով բարձրացված սահմանադրական վեճի լուծման համար էական էր բացահայտել վերոհիշյալ սահմանադրական դրույթում **«հանդես է գալիս որպես դատարան»** եզրույթի սահմանադրական բովանդակությունը, մասնավորապես, այն առումով, թե նման սահմանումը բավարար է արդյոք Սահմանադրության կարգավորմամբ **դատարան չհամարվող սահմանադրական մարմնի** կողմից արդարադատություն իրականացնելու համար:

Նշված հարցի պատասխանի առումով հարկ է անդրադառնալ Սահմանադրության «Արդարադատության իրականացումը» վերտառությամբ 162-րդ հոդվածի կարգավորմանը, համաձայն որի՝

«1. Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատությունն իրականացնում են միայն դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան:

2. Արդարադատության իրականացմանը որևէ միջամտություն արգելվում է»¹:

Վերոհիշյալ կարգավորման սահմանադրական բովանդակությունից բխում է, որ՝

ա) բացի դատարաններից, արգելվում է որևէ այլ մարմնի իրականացնելու արդարադատություն՝ լինի այն քրեական, քաղաքացիական, վարչական թե սահմանադրական՝ դրանով իսկ երաշխավորելով յուրաքանչյուրի համար օրինական, հիմնավորված, պատճառաբանված արդար դատական ակտեր,

բ) եթե որևէ մարմին իրավաչափորեն՝ սահմանադրորեն պատվիրակված դեպքերում, իրականացնում է արդարադատություն, ապա այն դատարան է, որի կազմի անդամները չեն կարող հանդես չգալ որպես դատավոր,

գ) արգելվում է արդարադատության իրականացմանը որևէ միջամտություն:

Այսպիսով, անհրաժեշտ էր պարզել, Բարձրագույն դատական խորհուրդն արդյո՞ք որևէ դեպքում իրականացնում է (իրավասու է իրականացնել) արդարադատություն, և եթե պատասխանը դրական է, ապա դրանից եզրահանգումն այն է, որ Սահմանադրության իմաստով Բարձրագույն դատական խորհուրդը դատարան է:

Այս համատեքստում անհրաժեշտ էր նաև, որ ՍԴՈ-1650 որոշմամբ բացահայտվեր, արտահայտվեր հստակ և ամբողջական իրավական դիրքորոշում «արդարադատության իրականացում» սահմանադրական եզրույթի վերաբերյալ: Ընդամին՝ սույն գործով բարձրացված սահմանադրական վեճի շրջանակներում այն անհրաժեշտ էր կատարել՝ հաշվի առնելով նաև, որ Սահմանադրության 162-րդ հոդվածով չի տրվել «արդարադատության իրականացում» սահմանադրական եզրույթի բովանդակային ողջ ծավալը (ինչպես վերը նշվեց հիշյալ հոդվածով կանոնակարգվում են արդարադատություն իրականացնող սուբյեկտային շրջանակի, արդարադատություն իրականացնելու սահմանա-

¹ Նույնաբովանդակ դրույթ սահմանված է նաև Դատական օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

դրահրավական հիմքերի և դրան որևէ միջամտության արգելքի հարցերը), ինչպես նաև նկատի ունենալով, որ Սահմանադրական դատարանն իր իրավական դիրքորոշումներով ամբողջությամբ չի մեկնաբանել «արդարադատության իրականացում» սահմանադրական եզրույթի սահմանադրական բովանդակությունը և որպես այդպիսին անդրադարձել է միայն դրա որոշ տարրերին:

«Արդարադատության իրականացում» եզրույթի բովանդակությանն անդրադարձ կատարվել է դոկտրինալ մեկնաբանություններով: Մենք համակարծիք ենք, որ արդարադատությունը Սահմանադրությամբ ամրագրված պետական գործունեության հատուկ տեսակ է, որն իրականացնում է միայն դատարանը՝ դատական համապարտադիր որոշումների օրինականությունը, արդարացիությունը, հիմնավորվածությունն ապահովող օրենքով սահմանված պահանջների ու կարգի խստագույն պահպանմամբ, համապատասխան դատավարական ձևերով և ուղղված է սահմանադրական, վարչական, քրեական, քաղաքացիական գործեր քննելուն և լուծելուն: Այսպիսով, արդարադատությունը՝ որպես դատարանների բացառիկ լիազորություն, համարվում է դատական իշխանության իրականացման եղանակը, միջոցը: Մենք համակարծիք ենք նաև, որ արդարադատության իրականացումը դատարանների մենաշնորհն է և չի կարող դրվել որևէ այլ մարմնի վրա, իրականացվում է միայն դատավարության (սահմանադրական, քաղաքացիական, քրեական, վարչական) օրենքով սահմանված կարգով և դատավարական որոշակի ձևերով: Արդարադատության իրականացման ձևը դատական նիստն է, որին մասնակցում են գործի ելքով շահագրգիռ անձինք և նրանց ներկայացուցիչները²:

Սահմանադրական դատարանն իր՝ 2019 թվականի նոյեմբերի 15-ի ՍԴՈ-1488 որոշմամբ արտահայտել է իրավական դիրքորոշումներ Բարձրագույն դատական խորհրդի սահմանադրական կարգավիճակի, Բարձրագույն դատական խորհրդի ձևավորման կարգի, գործունեության սկզբունքների ու ընթացակարգերի առանձին հարցերի վերաբերյալ: Մասնավորապես, Սահմանադրական

² Տես՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, Երևան 2010թ., «Իրավունք», էջ 897 և 899

դատարանն ամրագրել է. «Ինչ վերաբերում է Բարձրագույն դատական խորհրդի գործունեության սկզբունքների և ընթացակարգերի տեսանկյունից առկա երաշխիքներին, ապա դրանց հիմնական ակունքը Սահմանադրության 175-րդ հոդվածի 2-րդ մասն է, ըստ որի՝ դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ հարց քննարկելու, ինչպես նաև Դատական օրենսգրքով սահմանված այլ դեպքերում Բարձրագույն դատական խորհուրդը հանդես է գալիս **որպես դատարան** այն իմաստով, որ որպես դատարան հանդես եկող անկախ պետական մարմնի թե՛ ձևավորման, թե՛ գործունեության կարգը պետք է համապատասխանի դատարաններին բնորոշ համապատասխան հատկանիշներին:

(...) Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ գործերով Բարձրագույն դատական խորհրդի՝ որպես դատարան հանդես գալու դեպքերում Սահմանադրությամբ և այլ օրենքներով նախատեսված են դատարաններին բնորոշ այնպիսի դատավարական երաշխիքներ, ինչպիսիք են, մասնավորապես, բայց ոչ միայն, ողջամիտ ժամկետում գործի քննությունը, օրենքի և դատարանի առջև բոլորի հավասարությունը, դատական վարույթի հրապարակայնությունը, դատական ակտերի պարտադիրությունը, որոնք իրենց ամբողջության մեջ ուղղված են Սահմանադրության 61 և 63-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավունքների իրացման ապահովմանը:

(...) հաշվի առնելով Բարձրագույն դատական խորհրդի սահմանադրական կարգավիճակը, դրա ձևավորման կարգի, ինչպես նաև գործունեության սկզբունքների առկայությունը՝ **Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ Բարձրագույն դատական խորհրդի որոշումների դատական կարգով բողոքարկման հնարավորություն չնախատեսելը բխում է առկա սահմանադրական իրավակարգավորումներից և չի խախտում անձի դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքները»:**

Այսպիսով, Սահմանադրության վերաբերելի դրույթների վերլուծությունից բխում է, որ որպես դատարան հանդես գալու դեպքերում Բարձրագույն դատական խորհուրդն իրականացնում է արդարադատություն, հետևաբար՝ դատարան է, նրա անդամները հանդես են գալիս որպես դատավորներ, որոնք այդ առումով չունեն (չեն կարող ունենալ) որևէ տարբերակվող կարգավիճակ: Այս համատեքստում նաև շեշտադրման ենթակա է, որ Բարձրագույն դատական խորհրդի դատավոր անդամները, ի մասնավորի՝ Բարձրագույն դատական խորհրդի՝ որպես դատարան հանդես գալու դեպքերում, չեն ներկայացնում այն ատյանի դատարանին, որի դատավոր են հանդիսացել Բարձրագույն դատական խորհրդի անդամ ընտրվելու ժամանակ:

Ավելին, հարկ է նշել, որ Բարձրագույն դատական խորհուրդը որպես դատարան հանդես գալու դեպքերում, թե՛ օրենսդրությամբ և թե՛ գործնականում, մասնավորապես, երբ դատավարական գործընթացը կարգավորված չէ Դատական օրենսգրքով, ղեկավարվում է Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի նորմերով, հրավիրում է դատական նիստեր, այդ նիստերին Բարձրագույն դատական խորհրդի **բոլոր** անդամները, անկախ իրենց ընտրվելու կարգից, մասնակցում են դատավորի պատմուճանով, Բարձրագույն դատական խորհրդի ընդունած որոշումները, բացառությամբ Դատական օրենսգրքի 94-րդ հոդվածի 6-րդ մասով նախատեսված դեպքի, ստորագրում են նիստին ներկա **բոլոր** անդամները, վերջիններս կարող են ներկայացնել հատուկ կարծիքներ և այլն:

Հարկ է նաև նշել, որ Սահմանադրական դատարանի իրավակիրառ պրակտիկայի համաձայն՝ անհատական դիմումների հիման վրա (Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետ) գործերը քննության ընդունելիս և որոշումներ կայացնելիս Բարձրագույն դատական խորհրդի՝ որպես դատարան հանդես գալու դեպքերում կայացրած որոշումները համարվում են որպես դատարանի վերջնական ակտեր, որոնք ընդունվել են արդարադատության իրականացման արդյունքում:

5. Ինչ վերաբերում է այն հարցին, թե արդյո՞ք կարող է նույն դատարանի դատավորների համար նախատեսվել տարբեր պահանջներ, այդ թվում՝ սովորական պայմաններում (չպայմանավորված անցումային դրույթներով՝ կապված դատավորին տրվող երաշխիքների, օրինակ, անփոփոխելիության հետ), ապա պետք է նշել, որ դատավորի կարգավիճակը սահմանող առաջնային նորմը Սահմանադրության «Դատավորի կարգավիճակը» վերտառությամբ 164-րդ հոդվածն է: Հատկանշական է, որ նշված հոդվածը վերաբերվում է ինչպես Սահմանադրական դատարանի դատավորներին, այնպես էլ այլ դատարանների դատավորներին (անկախ նրանից, որ առկա են որոշակի տարբերություններ): Այսինքն՝ սահմանադրական մոտեցումն այն է, որ բոլոր դատավորներն ունեն նույն կարգավիճակը, բացառությամբ, եթե կա հատուկ կարգավորում, ինչի մասին առանձին ամրագրված է Սահմանադրության մեջ: Նույն մոտեցումն է դրսևորվել նաև դատավորների թեկնածուներին ներկայացվող պահանջների (165-րդ հոդված), դատավորների ընտրության և նշանակման կարգի (166-րդ հոդված) առումներով: Միևնույն ժամանակ, հաջորդող հոդվածներով հատուկ կարգավորումներ կան Սահմանադրական դատարանի, Վճռաբեկ դատարանի, վերաքննիչ դատարանների, Բարձրագույն դատական խորհրդի մասով:

Այսինքն՝ սահմանադրական լուծումները հետևյալն են. նախ սահմանվում են կարգավորումներ, որոնք վերաբերելի են բոլոր դատավորներին և բոլոր դատարաններին, իսկ երբ որևէ դատարան ունի հատուկ կարգավորում, ապա այդ մասին հաջորդիվ սահմանվում է նաև առանձին:

Սահմանադրության «Դատավորների ընտրության և նշանակման կարգը» վերտառությամբ 166-րդ հոդվածի 8-րդ մասի համաձայն՝ «Դատավորները պաշտոնավարում են մինչև վաթսուհինգ, իսկ Սահմանադրական դատարանի դատավորները՝ մինչև յոթանասուն տարին լրանալը»:

Այսպիսով, **Սահմանադրությունը Սահմանադրական դատարանի դատավորներից բացի մնացած բոլոր դատավորների, ներառյալ՝ Բարձրագույն դա-**

տական խորհրդի անդամների պաշտոնավարման համար սահմանել է առավելագույն տարիքային շեմ՝ վաթսունհինգ տարի:

Բարձրագույն դատական խորհուրդը Սահմանադրության 175-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված դեպքերում հանդես է գալիս որպես դատարան՝ իրականացնելով արդարադատություն (ավելին, ի մասնավորի՝ դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հարցի մասին Բարձրագույն դատական խորհրդի որոշումներն ուժի մեջ են մտնում հրապարակման պահից, վերջնական են, ենթակա չեն բողոքարկման):

Վերոշարադրյալի հիման վրա գտնում ենք, որ սույն գործով վիճարկվող դրույթները սահմանադրականության տեսանկյունից խնդրահարույց են, և Բարձրագույն դատական խորհրդի բոլոր անդամները կարող են պաշտոնավարել մինչև իրենց վաթսունհինգ տարին լրանալը:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ԴԱՏԱՎՈՐ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ԴԱՏԱՎՈՐ

ՀՐԱՅՐ ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ

ԱՐԵՎԻԿ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

12 մայիսի 2022թ.